

Vai trò của báo chí trong giám sát quyền lực chính trị

The role of the press in monitoring political power

Duong Xuan Son *

Duong Xuan Son *

Trường Đại học Khoa Học Xã hội và Nhân văn - Đại học Quốc gia Hà Nội

(Ngày nhận bài: 20/10/2022, ngày phản biện xong: 18/02/2022, ngày chấp nhận đăng: 10/3/2022)

Tóm tắt

Trong hệ thống chính trị, báo chí giữ vai trò đặc biệt quan trọng. Thực chất, hoạt động của báo chí là hoạt động thông tin, là phương tiện cung cấp thông tin cho các giai tầng trong xã hội, là cầu nối giữa môi trường chính trị và hệ thống chính trị. Qua thông tin trên báo chí, nhân dân có cơ sở để nắm bắt các chủ trương, đường lối của Đảng, pháp luật của Nhà nước, các quy định, các dự án và các văn bản pháp luật, các quá trình giám sát đối với việc thực thi quyền lực Nhà nước. Mục đích của bài viết này là nghiên cứu, làm rõ vai trò của báo chí trong giám sát quyền lực chính trị ở Việt Nam hiện nay.

Từ khóa: Vai trò báo chí; giám sát; quyền lực chính trị.

Abstract

In the political system, the press plays a particularly important role. In essence, the press is an information activity, a means of providing information to social strata, and a bridge between the political environment and the political system. Through information in the press, the people have a basis to grasp policies and guidelines of the Party and laws of the State, regulations, projects and legal documents, and monitoring processes for implementation of state power. The purpose of this article is to study and clarify the role of the press in monitoring political power in Vietnam today.

Keywords: The role of the press; supervise; political power.

1. Đặt vấn đề

Bản chất của báo chí là hoạt động thông tin chính trị xã hội. Thông tin trên báo chí là cơ sở, là điều kiện để quá trình giám sát được diễn ra. Bởi lẽ bản chất của giám sát là sự sở hữu chứng cứ, chứng minh tính đúng đắn hay không trong thực thi pháp luật của các cơ quan, cán bộ, công chức nhà nước. Báo chí còn là kênh thông tin để người dân có thể bày tỏ ý kiến của mình về hành vi của các cá nhân trong cơ quan công

quyền và về những vấn đề liên quan, tác động tới thái độ, định hướng và hành vi chính trị của công dân trên một phạm vi rộng lớn. Qua đó, thúc đẩy quá trình xã hội hóa chính trị (political socialism), hướng đến thực chất hóa quá trình “dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra”. Trong bài viết này chúng tôi đề cập đến vai trò của báo chí trong việc thực hiện chức năng giám sát quyền lực chính trị hiện nay.

*Corresponding Authors: Duong Xuan Son; Trường Đại học Khoa Học Xã hội và Nhân văn- Đại học Quốc gia Hà Nội
Email: xuansonduong@gmail.com

2. Phương pháp nghiên cứu

2.1. Phương pháp luận

Bài báo khoa học này vận dụng phương pháp luận chủ nghĩa Mác-Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh và đường lối, quan điểm của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước về báo chí trong giám sát quyền lực chính trị. Luật báo chí quy định chức năng, nhiệm vụ và nguyên tắc của hoạt động báo chí.

2.2. Phương pháp nghiên cứu cụ thể

2.2.1. *Phương pháp nghiên cứu tài liệu*: Thu thập và tổng hợp các tài liệu, chỉ thị, nghị quyết các văn kiện của Đảng qua các kỳ đại hội; luật pháp của Nhà nước quy định về hoạt động của báo chí.

2.2.2. *Phương pháp quan sát*: Theo dõi, khảo sát hoạt động sáng tạo các sản phẩm báo chí trong việc giám sát quyền lực chính trị để phân tích, đánh giá một cách khách quan.

2.2.3. *Phương pháp phân tích nội dung, hình thức*: Nhằm làm rõ từng vấn đề được thông tin tuyên truyền trên các tác phẩm báo chí. Qua đó, chỉ ra những ưu điểm, hạn chế, rút ra bài học kinh nghiệm và giải pháp để báo chí thực hiện tốt chức năng giám sát quyền lực chính trị.

3. Kết quả nghiên cứu

Bài báo khoa học này làm rõ vai trò của báo chí trong việc giám sát quyền lực chính trị; làm rõ các thuật ngữ, khái niệm, các từ khóa có liên quan đến nội dung nghiên cứu; đánh giá, phân tích nội dung và hình thức thông tin; đánh giá những ưu điểm, hạn chế; đề xuất những khuyến nghị, giải pháp nhằm nâng cao hiệu quả của báo chí trong việc thực hiện vai trò giám sát quyền lực chính trị.

4. Thảo luận

4.1. Quyền lực chính trị và vấn đề tha hóa quyền lực chính trị

Quyền lực là mối quan hệ giữa các thực thể hành động của đời sống xã hội, trong đó thực

thể này có thể chi phối hoặc buộc thực thể khác phải phục tùng ý chí của mình nhờ sức mạnh, vị thế nào đó trong quan hệ xã hội. Trong lịch sử xuất hiện giai cấp, chính trị và nhà nước, quyền lực bao giờ cũng thể hiện cao nhất ở quyền lực chính trị, quyền lực nhà nước của một giai cấp nào đó. Do vậy, quyền lực chính trị, quyền lực nhà nước luôn mang tính giai cấp. Quyền lực chính trị được xem là quyền lực của một giai cấp hay liên minh giai cấp để thực hiện sự thống trị chính trị trên cơ sở thực hiện chức năng công quyền, cơ bản bằng quyền lực nhà nước, là năng lực áp đặt và thực thi các giải pháp phân bổ giá trị xã hội có lợi cho giai cấp mình và đảm bảo mức độ nhất định sự công bằng xã hội [1]. Nhà nước ta hiện nay là nhà nước pháp quyền nhưng là nhà nước pháp quyền XHCN. Trong hệ thống chính trị nước ta, các quan hệ chính trị được xác lập do một cơ chế chủ đạo (và cũng là một quan hệ chủ đạo): Đảng lãnh đạo, nhân dân làm chủ, Nhà nước quản lý.

Nhưng nhân dân chỉ trực tiếp thực hiện một số quyền lực nhất định như quyền ứng cử, bầu cử, thực hiện các quyền sống, quyền tự do, dân chủ, học hành, đi lại...; còn những quyền chung như: quyền huy động, phân bổ mọi nguồn lực cho sự nghiệp xây dựng và bảo vệ tổ quốc; quyền quản lý, điều hành xã hội; quyền quản lý phát triển kinh tế, quản lý phát triển văn hóa; quyền quản lý, điều hành thống nhất sự nghiệp an ninh quốc phòng... thì nhân dân trao cho các cơ quan, tổ chức do nhân dân lập nên, bầu nên, thậm chí nhân dân trao quyền cho một nhóm, một số cá nhân đại diện cho nhân dân thực hiện.

Quyền lực nhà nước ta thống nhất, không phân chia, không tổ chức, kiểm sát quyền lực theo “cơ chế kiểm chế, đối trọng” giữa các cơ quan thực hiện quyền lực như các nhà nước pháp quyền tư sản. Trong văn kiện Đại hội IX, Đảng ta đã khẳng định: “quyền lực nhà nước là

thống nhất, có sự phân công và phối hợp giữa các cơ quan nhà nước trong việc thực hiện các quyền lập pháp, hành pháp, tư pháp”.

Tuy vậy, ngay cả đối với nhà nước kiểu mới, nhà nước tiến bộ nhất, (nhà nước của nhân dân), do nhân dân tự quy định (C.Mác) [2] vẫn có khả năng bị tha hóa quyền lực, trên các khía cạnh: biến quyền lực chính trị của giai cấp thành quyền lực của bộ máy, biến “bộ máy phục vụ chính trị” thành “chính trị phục vụ bộ máy” [3], biến quyền lực của nhà nước thành quyền lực của cá nhân hay của các nhóm quyền lực, làm méo mó mục đích tự thân của quyền lực nhà nước...

Sau nhiều năm xây dựng, hoàn thiện nhà nước pháp quyền ở Việt Nam, thực tiễn chỉ ra rằng vẫn xảy ra tình trạng tha hóa quyền lực, biểu hiện dưới dạng: lạm quyền; lạm quyền; tùy tiện; vô trách nhiệm; lợi dụng quyền lực (để trục lợi từ quyền lực); tiềm quyền; tham quyền cố vị; quan liêu; độc đoán, chuyên quyền...

Điều 2 Hiến pháp năm 2013 ghi rõ: “Tất cả quyền lực nhà nước thuộc về nhân dân”, thể hiện rõ bản chất tốt đẹp của xã hội ta. Trong thực tế, nhân dân trao quyền, ủy quyền quyền lực nhà nước của mình cho nhà nước. Tuy nhiên, khi quyền lực nhà nước được trao cho con người cụ thể thì quyền lực ấy có khi bị vận động theo hướng chủ quan của người sử dụng, trở thành đối lập với chính mình ban đầu. C.Mác gọi đó là sự tha hóa của quyền lực...

Thực tế cho thấy, những người vừa có quyền lực công vụ, chức vụ; vừa có quyền hạn, quyền lực kinh tế mà tha hóa, biến chất thì sẽ dẫn đến hình thành các “nhóm lợi ích”, từ đó tham ô, tham nhũng, xà xẻo công quỹ, gây thất thoát tài sản của Nhà nước. Nhiều vụ án bị phát hiện đưa ra truy tố trước pháp luật đã chứng minh điều này, như: Cựu Chủ tịch Tập đoàn Vinashin Phạm Thanh Bình lợi dụng chức vụ và quyền hạn gây thất thoát hơn 1000 tỉ đồng; Cựu Chủ tịch Tập đoàn Vinalines Dương Trí Dũng tham

những hơn 360 tỉ đồng; Huỳnh Thị Huyền Như cựu Trưởng phòng Giao dịch Điện Biên Phủ của Ngân hàng Công thương Việt Nam, Chi nhánh TP HCM lợi dụng vị trí công tác, dùng mảnh khố lừa đảo chiếm dụng 4.000 tỉ đồng của khách hàng; Đinh La Thăng, cựu Ủy viên Bộ Chính trị, Bí thư Thành ủy TPHCM cũng bị xét xử trong vụ án “Cố ý làm trái quy định của Nhà nước về quản lý kinh tế gây hậu quả nghiêm trọng” và “Lạm dụng chức vụ, quyền hạn chiếm đoạt tài sản”, bị phạt tù 30 năm.

Tình trạng tha hóa quyền lực nhà nước đang dẫn đến tham nhũng, lãng phí nghiêm trọng với những biểu hiện ngày càng tinh vi, phức tạp gây bức xúc trong dư luận, ảnh hưởng đến niềm tin của nhân dân với Đảng và Nhà nước. Để ngăn chặn việc tha hóa quyền lực cần phải có cơ chế, thiết chế, giám sát, kiểm soát quyền lực, phù hợp và thực hiện một cách nghiêm minh. Đây là vấn đề phức tạp không chỉ phụ thuộc vào quyết tâm chính trị, bản lĩnh chính trị mà còn tùy thuộc vào năng lực phát hiện, tìm kiếm những hình thức thế nào cho phù hợp với thực tiễn và thực hiện với hiệu quả cao.

4.2. Báo chí và cơ chế giám sát quyền lực chính trị

* Về cơ chế:

Trong những năm gần đây, Đảng ta đặc biệt quan tâm đến việc giám sát quyền lực. Tại Đại hội XI, Đảng ta đưa một nội dung mới vào nguyên tắc tổ chức và hoạt động của bộ máy Nhà nước về kiểm soát, giám sát giữa các cơ quan trong việc thực hiện các quyền lập pháp, hành pháp, tư pháp. Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên Chủ nghĩa xã hội (bổ sung phát triển năm 2011) đã khẳng định: “Quyền lực Nhà nước là thống nhất; có sự phân công, phối hợp và kiểm soát giữa các cơ quan trong việc thực hiện các quyền lập pháp, hành pháp, tư pháp”.

Hiến pháp nước Cộng hòa Xã hội Chủ nghĩa Việt Nam năm 2013 chỉ rõ, nguyên tắc tổ chức quyền lực Nhà nước đã được hiến định, và bổ sung thêm cơ chế giám sát, kiểm soát quyền lực Nhà nước. Vấn đề kiểm soát, giám sát quyền lực tiếp tục là một trong những nội dung quan trọng của Đại hội XII với quyết tâm “hoàn thiện và thực hiện nghiêm cơ chế kiểm soát quyền lực, ngăn chặn sự lạm quyền, vi phạm kỷ luật, kỷ cương” [4].

Nghị quyết Trung ương 4 (khóa XII) nhấn mạnh: “Xây dựng cơ chế kiểm soát quyền lực chặt chẽ bằng các quy định của Đảng, pháp luật của Nhà nước, bảo đảm dân chủ, công khai, minh bạch, đề cao trách nhiệm giải trình, tăng cường kiểm tra, giám sát việc thực hiện”. Nghị quyết Trung ương 7 (khóa XII) tiếp tục đề ra nhiệm vụ “kiểm soát, giám sát chặt chẽ quyền lực trong cán bộ; chống chạy chức, chạy quyền”.

Sau hơn 2 năm thực hiện Nghị quyết Đại hội XII của Đảng, cấp ủy, ủy ban kiểm tra các cấp đã thi hành kỷ luật hơn 490 tổ chức Đảng và 35 nghìn đảng viên vi phạm, trong đó có gần 1.300 đảng viên bị thi hành kỷ luật do tham nhũng, có ý làm trái. Các cơ quan thanh tra, kiểm toán tập trung thanh tra, kiểm toán các lĩnh vực dễ phát sinh tiêu cực, tham nhũng, nhất là các dự án gây thất thoát, thua lỗ lớn, kéo dài, được dư luận xã hội quan tâm. Qua thanh tra, cơ quan kiểm toán đã kiến nghị thu hồi về ngân sách nhà nước hàng trăm nghìn tỷ đồng, hơn 12 nghìn ha đất; kiến nghị sửa đổi, bổ sung, thay thế, hủy bỏ hơn 300 văn bản quản lý Nhà nước không còn phù hợp trên các lĩnh vực; kiến nghị cơ quan có thẩm quyền kiểm điểm trách nhiệm nhiều tập thể, cá nhân sai phạm, chuyển gần 200 vụ việc sang cơ quan có thẩm quyền để điều tra làm rõ và xử lý theo quy định của pháp luật.

Báo chí đóng góp một phần quan trọng trong công cuộc đấu tranh chống tham nhũng, tiêu cực, giám sát, kiểm soát quyền lực. Trong Nghị quyết Trung ương 6 (lần hai) khóa VIII (tháng

2-1999), Đảng ta đã khẳng định báo chí và truyền thông đại chúng là một trong bốn hệ thống giám sát xã hội. Đại hội lần thứ XI, Đảng Cộng sản Việt Nam một lần nữa khẳng định: “Chú trọng nâng cao tính tư tưởng, phát huy mạnh mẽ chức năng thông tin, giáo dục, tổ chức và phản biện xã hội của các phương tiện thông tin đại chúng vì lợi ích của nhân dân, đất nước...” [5]. Đây là bước phát triển quan trọng về lý luận, nhận thức của Đảng về vai trò xã hội của báo chí và truyền thông đại chúng.

* Vai trò của báo chí trong giám sát quyền lực chính trị:

Vai trò xã hội hóa chính trị của báo chí trong xã hội Việt Nam hiện đại ngày càng có xu hướng được tăng cường. Nói một cách khác, báo chí là công cụ của Đảng, Nhà nước để tuyên truyền đường lối chính trị tới công dân và ngược lại phản ánh những tâm tư quyền lợi của người dân tới các cơ quan lãnh đạo đất nước. Báo chí không chỉ là vũ khí tư tưởng sắc bén, lợi hại mà còn là *người tuyên truyền tập thể, cổ động tập thể, tổ chức tập thể* điều này rất phù hợp với thời đại bùng nổ thông tin hiện nay.

Báo chí đóng vai trò quan trọng trong xã hội bởi lẽ:

- Là kênh tạo lập, định hướng và hướng dẫn dư luận.
- Là kênh chủ yếu cung cấp kiến thức, thông tin về tình hình thời sự trong nước và quốc tế cho nhân dân.
- Là một công cụ hữu hiệu để quản lý, điều hành và cải cách xã hội.
- Là một định chế với những quy tắc và chuẩn mực riêng của mình và có những quan hệ mật thiết với các định chế khác trong xã hội.
- Trở thành một bộ phận hữu cơ không thể thiếu trong đời sống hàng ngày của mọi cá nhân, là phương tiện cung cấp thông tin, kiến thức và giải trí cho người dân [6].

Vai trò của báo chí trong việc giám sát quyền lực chính trị được biểu hiện cụ thể qua nhiều khía cạnh:

Về nội dung giám sát quyền lực chính trị:

Trong những nền chính trị hiện đại thì báo chí tham gia vào việc giám sát quyền lực chính trị với đặc thù riêng là thông qua hoạt động chuyên môn nghiệp vụ của mình. Như vậy, xét về nội dung cũng như hình thức thì việc giám sát quyền lực của báo chí khác hẳn với các cơ quan công quyền có chức năng thực hiện quyền giám sát chính trị. Ví dụ như sự tự giám sát của các cơ quan trong các thiết chế chính trị; sự giám sát của các cơ quan dân cử, sự giám sát của các cơ quan tư pháp đối với các cơ quan hành pháp và đối với công dân. Ở đây báo chí giám sát bằng các hoạt động nghiệp vụ chuyên môn của mình. Nội dung giám sát là thông qua việc cung cấp thông tin cho công dân, thông qua tiếng nói của công luận để tạo điều kiện cho người dân thể hiện tiếng nói của mình.

- *Thứ hai*, báo chí phản ánh việc thực hiện đúng hay không đúng chức năng, quyền lực của các thiết chế chính trị, những cá nhân nắm giữ quyền lực chính trị; phản ánh, giám sát việc đảm bảo quyền công dân của người dân trong xã hội.

Đó là những hình thức trực tiếp nhất của báo chí tham gia giám sát quyền lực chính trị. Trên thực tế thì mọi hoạt động nghiệp vụ của báo chí, từ những thông tin tưởng như không liên quan đến giám sát quyền lực chính trị nhưng trên thực tế đều gián tiếp liên quan đến giám sát quyền lực chính trị. Ngay cả những thông tin về mất vệ sinh an toàn thực phẩm, sản xuất thuốc ung thư giả, liên quan đến sức khỏe của cộng đồng hoặc là chính sách về quản lý, giám sát của các bộ, ngành liên quan... Mặc dù không trực tiếp liên quan đến chính trị nhưng báo chí liên quan trực tiếp đến đời sống dân sinh, từ đó tạo ra hiệu ứng dư luận mạnh mẽ.

Do vậy, nội dung thông tin báo chí cung cấp phải kịp thời, chính xác, khách quan, công khai và minh bạch về các vụ việc liên quan đến chính trị.

Về hình thức giám sát quyền lực:

Tuy báo chí không phải là cơ quan nắm giữ quyền lực trong thiết chế chính trị, không thể trực tiếp tham gia giám sát như các cơ quan dân cử (Quốc hội) hoặc các cơ quan tư pháp như: tòa án, viện kiểm sát..., song báo chí lại mang trong mình một sức mạnh chính trị rất lớn đó là sức mạnh của công luận - dư luận xã hội. Do vậy, hình thức giám sát của báo chí chính là thông qua hoạt động nghiệp vụ, chuyên môn của mình. Mặt khác, báo chí cũng có thể tham gia trực tiếp vào việc giám sát bằng việc nêu những yêu cầu truyền tải, những yêu cầu của công luận đến các cơ quan công quyền. Hình thức giám sát của báo chí có hai mặt: trực tiếp và gián tiếp. Cả hai hình thức này đều phải thông qua hoạt động chuyên môn nghiệp vụ theo chức năng của báo chí.

Trong những năm đầu đổi mới, Tổng Bí thư Nguyễn Văn Linh đã viết loạt bài “Những việc cần làm ngay” đăng trên báo Nhân Dân, ký tên N.V.L, với mục đích sử dụng sức mạnh của báo chí, sử dụng sức mạnh của dư luận xã hội, để thúc đẩy các cơ quan công quyền thực hiện tốt hơn chức năng nhiệm vụ, giải quyết những vấn đề bất cập trong xã hội.

Trong những năm qua, với vai trò giám sát và kiểm soát quyền lực, báo chí đã góp phần đưa ra ánh sáng công lý nhiều vụ việc tiêu cực, thu hút sự chú ý và nhận được sự đồng tình của dư luận như các vụ án liên quan Lương Quốc Dũng, Mai Văn Dâu, Bùi Quốc Huy, vụ án liên quan đến trùm xã hội đen Năm Cam..., cũng như các vụ án liên quan đến Bùi Tiến Dũng, Nguyễn Đức Chung, Vũ Huy Hoàng, Phạm Trí Dũng, Nguyễn Thị Kim Tiên,... Chính báo chí đã phanh phui trước dư luận việc chiếc xe Lexus của cá nhân ông Trịnh Xuân Thanh gắn

biên số xanh, tiếp đó là phản ánh tình trạng thua lỗ nặng của Tổng Công ty Cổ phần Xây lắp Dầu khí Việt Nam,... để từ đó các cơ quan chức năng vào cuộc, phanh phui các vụ án tham nhũng lớn, khiến cho nhiều bị cáo nguyên là quan chức cao cấp từ Ủy viên Bộ Chính trị, nhiều tướng, tá quân đội, công an như Thượng tướng Trần Việt Tân, Ủy viên Đảng ủy Bộ Công an, Trung tướng Nguyễn Văn Thanh, Bí thư Đảng ủy, nguyên Chính ủy Quân chủng Phòng không - Không quân bị khởi tố.

Báo chí còn đặc biệt quan tâm giám sát hoạt động của đảng viên, cán bộ cơ sở - những người có nhiệm vụ thay mặt Đảng, chính quyền trực tiếp tổ chức, lãnh đạo hoạt động ở cấp cơ sở, trực tiếp tổ chức thực hiện chủ trương, chính sách của Đảng và Nhà nước, trực tiếp giải quyết, đáp ứng nhu cầu chính đáng của nhân dân... Từ đó, nhiều sự việc tham nhũng, lạm thu, bớt xén tiền hỗ trợ, lập “dự án ma”, “danh sách ma”, để nhận hỗ trợ của Nhà nước, cấp đất không đúng thẩm quyền, đồng lõa với lâm tặc phá hoại rừng,... đã bị phanh phui, không ít đảng viên, nhận kỷ luật của Đảng, phải ra trước tòa, chịu án tù. Thủ tướng Chính phủ nhiều lần chỉ đạo lực lượng chức năng xác minh thông tin được công bố trên báo chí. Bên cạnh đó, báo chí, cũng đã phản ánh nhiều lần, kịp thời giúp các ban, ngành, cấp chính quyền từ Trung ương đến địa phương phát hiện, giải quyết một số vấn đề, hiện tượng phức tạp.

Để thực hiện tốt chức năng giám sát, kiểm soát quyền lực, báo chí cần tuân thủ hệ thống các nguyên tắc, là cơ sở phương pháp luận cho hoạt động báo chí, là chuẩn mực nghề nghiệp, và cũng là nền tảng cho việc sáng tạo tác phẩm báo chí, nổi bật nhất là tính chân thật, khách quan, minh bạch, công khai, đại chúng, và tính chiến đấu. Lênin đã từng nhấn mạnh: “Sự thật là sức mạnh của báo chí chúng ta” (Lênin, 1901) [7]. Chủ tịch Hồ Chí Minh đã từng căn dặn các nhà báo “viết phải thiết thực, nói có

sách, mách có chứng, tức là nói việc ấy ở đâu, thế nào, ngày nào, nó sinh ra thế nào?, phát triển thế nào?, kết quả thế nào?”.

Với tinh thần “nhìn thẳng vào sự thật, đánh giá đúng sự thật, nói rõ sự thật”, Đảng ta đòi hỏi báo chí phản ánh mọi mặt hoạt động của đời sống xã hội một cách chân thật, khách quan đúng bản chất. Nhìn thẳng vào sự thật để kiểm soát, giám sát quyền lực, có nghĩa là báo chí phải nói đầy đủ cả những điểm thành công và hạn chế, khó khăn, thuận lợi, thất bại. Đánh giá đúng sự thật, nói rõ sự thật, đòi hỏi người làm báo phải có phương hướng, năng lực tư duy để có thể trình bày một cách chân thực và đi đến bản chất của thông tin sự việc. Và đó cũng là sự cụ thể hóa các chức năng giám sát, kiểm soát quyền lực của báo chí.

Áp lực của người làm báo là phải có tin nhanh, tin nóng. Tuy nhiên, thông tin báo chí phải chính xác, phải lột tả được bản chất của sự thật. Do vậy, việc này đòi hỏi người viết báo phải có trình độ nghiệp vụ và lao động nghề nghiệp một cách nghiêm túc. Làm báo trong cơ chế thị trường, nếu không nêu cao đạo đức nghề nghiệp, sẽ làm sai lệch thông tin, xuyên tạc, bịa đặt, sẽ dẫn đến vi phạm pháp luật, như trường hợp 2 phóng viên báo *Thanh Niên* và báo *tuổi trẻ* Tp. Hồ Chí Minh trong vụ án PMU 18. Hoặc mượn danh công tố tham nhũng, tiêu cực để nhúng nhũn, “lợi dụng chức vụ quyền hạn chiếm đoạt tài sản”, như trường hợp của nhà báo Lê Duy Phong, Trưởng ban Ban đọc Báo điện tử Giáo dục Việt Nam là một ví dụ điển hình.

* Những nguyên nhân dẫn đến những hạn chế của báo chí trong giám sát quyền lực chính trị.

Báo chí không giống quyền lực chính trị như các cơ quan công quyền như tòa án, viện kiểm sát, các cơ quan dân cử như: Quốc hội, Hội đồng nhân dân, Mặt trận Tổ quốc; Do vậy, bên cạnh những ưu điểm báo chí vẫn còn những

hạn chế. Đó là báo chí có thể thông tin, phản ánh tới công luận, nhưng mức độ và quyền tiếp cận thông tin của nó không phải lúc nào cũng được đảm bảo. Điều đó còn tùy thuộc vào những quy định về cung cấp thông tin, cũng như đặc thù khác nhau của một nền chính trị, hệ thống chính trị... Báo chí không nắm giữ quyền lực nhà nước nên ngay cả khi phát hiện ra những hiện tượng lạm quyền, tham nhũng hoặc vi phạm quyền công dân thì cũng không có quyền xử lý những vi phạm đó. Bên cạnh ưu điểm của báo chí là lợi thế về hoạt động nghiệp vụ có tác động trực tiếp đến công luận thì nhược điểm lớn nhất của báo chí khi báo chí thực hiện vai trò giám sát quyền lực chính trị đó là sự lạm dụng ngay tính nghiệp vụ, chuyên môn của mình. Ví dụ như việc thông tin sai sự thật để tạo nên những “tin giật gân”, những “làn sóng trái chiều”..., gây hoang mang trong dư luận. Hoặc đánh lạc hướng dư luận bằng những “kỹ xảo nghề nghiệp”... Như vậy, không những báo chí không làm tròn nhiệm vụ giám sát của mình mà còn thao túng dư luận, gây hiệu ứng xấu. Do vậy, chính nhiệm vụ tham gia giám sát của báo chí cũng cần được kiểm soát nghiêm ngặt.

Nguyên nhân chủ quan: Người làm báo không đủ bản lĩnh nghề nghiệp, thiếu phẩm chất đạo đức, dễ bị cám dỗ, sa ngã hoặc bị lợi dụng. Xét ở góc độ khách quan: Hành lang pháp lý trong hoạt động báo chí chưa thực sự đảm bảo để làm nền tảng cho việc báo chí thực hiện chức năng giám sát của mình. Tại Điều 38 Luật Báo chí, 2016, Mục 2.1: Cung cấp thông tin cho báo chí, nêu rõ: *Trong phạm vi quyền hạn, nhiệm vụ của mình, các cơ quan, tổ chức, người có trách nhiệm có quyền và nghĩa vụ cung cấp thông tin cho báo chí và chịu trách nhiệm trước pháp luật về nội dung thông tin đã cung cấp. Cơ quan báo chí phải sử dụng chuẩn xác nội dung thông tin được cung cấp* [8]. Điểm c Mục 2 Điều 38 Luật báo chí 2016: *Thông tin về vụ việc đang trong quá trình thanh tra chưa có kết luận thanh tra, vụ việc đang*

trong quá trình giải quyết khiếu nại, tố cáo; những vấn đề tranh chấp, mâu thuẫn giữa các cơ quan nhà nước đang trong quá trình giải quyết, chưa có kết luận chính thức của người có thẩm quyền mà theo quy định của pháp luật chưa được phép công bố. Nhưng khi thực hiện quyền, nghĩa vụ “thông tin trung thực” phản ánh tin trên báo chí thì cơ quan báo chí và nhà báo phải liên đới chịu trách nhiệm về người cung cấp thông tin không, trách nhiệm tới đâu...?

Trên thực tế, khi báo chí, nhà báo “thông tin trung thực” theo nguồn tin thì các cơ quan báo chí, nhà báo vẫn phải chịu về mặt trách nhiệm dân sự và hình sự nếu có nội dung sai trái, xúc phạm đến nhà nước, tổ chức, cá nhân khác. Không ít cơ quan, tổ chức và cá nhân cố tình không cung cấp thông tin cho nhà báo, hoặc cung cấp thông tin sai, thậm chí có hành vi đe dọa, uy hiếp nhà báo, cản trở nhà báo tác nghiệp. Hoặc là trong quá trình thông tin, chính những nhà báo cũng chịu ảnh hưởng rất lớn từ việc chỉ đạo của cấp trên. Có trường hợp, chính những người đứng đầu cơ quan báo chí không ủng hộ, không bênh vực cấp dưới của mình, thậm chí vì một số quan hệ cá nhân mà sẵn sàng can thiệp vào việc đưa tin của cấp dưới.

Mặt khác, tính độc lập và bản lĩnh nghề nghiệp của một bộ phận nhà báo còn bị hạn chế, chưa dám đối đầu với những vụ việc mang tính phát hiện, điều tra do ngại va chạm. Cách thức quản lý báo chí hiện nay, nhất là các cơ quan báo thuộc hệ thống chính quyền, báo địa phương... cũng chưa tạo điều kiện cho các nhà báo có môi trường hoạt động tự do thực sự. Sự chỉ đạo, can thiệp đôi khi quá sâu vào hoạt động nghiệp vụ của nhà báo, làm hạn chế hiệu quả chống tiêu cực của báo chí, khiến cho nhà báo trở nên “thụ động” trong cách tuyên truyền, tác nghiệp.

Ở khía cạnh khác, công tác tổng kết thực tiễn, nghiên cứu lý luận về báo chí chưa theo kịp sự phát triển của thực tiễn báo chí dẫn đến

tình trạng chưa thống nhất nhận thức về một số vấn đề có ý nghĩa quan trọng trong phương pháp luận nghiệp vụ báo chí như: quyền tự do báo chí, quyền tự do ngôn luận và trách nhiệm chính trị - xã hội của người làm báo; quyền hoạt động nghề nghiệp của người làm báo; quyền và lợi ích của Nhà nước, tập thể và của mỗi công dân; những quy định và lợi ích của pháp luật và những chuẩn mực đạo đức trong hoạt động báo chí chuyên nghiệp.

4.3. Một số kiến nghị và giải pháp nâng cao hiệu quả giám sát quyền lực chính trị

Để báo chí thực hiện tốt hơn nữa vai trò giám sát quyền lực chính trị, cần tập trung làm tốt các mặt sau:

- Về hệ thống chính trị

Xây dựng hệ thống pháp luật, hành lang pháp lý cho báo chí hoạt động nhất là hoàn thiện Luật Báo chí, Luật Phòng, chống tham nhũng, cần xây dựng luật và quyền tiếp cận thông tin, danh mục quy định các loại thông tin được tiếp cận, thông tin thuộc phạm vi bí mật Nhà nước không được công bố.

Tiếp tục hoàn thiện hệ thống chính trị, đẩy mạnh cải cách hành chính, nâng cao sức mạnh của bộ máy chính quyền các cấp. Khi hệ thống chính trị đủ mạnh, pháp luật nghiêm minh, việc thực thi pháp luật được đảm bảo nghiêm túc, công bằng thì việc giám sát quyền lực chính trị của báo chí mới phát huy hiệu quả. Khi không còn hiện tượng cố tình làm ngơ hay bao che của một bộ phận trong chính quyền với cấp dưới thì sức mạnh đấu tranh của báo chí mới được phát huy. Chính những người làm ra luật, thực thi pháp luật và tuyên truyền pháp luật phải thực sự gương mẫu, nghiêm túc, minh bạch thì hệ thống chính trị mới mạnh, tạo được niềm tin cho công chúng cho nhân dân. Có như vậy báo chí mới đủ nền tảng để làm tốt chức năng của mình là “tiếng nói của Đảng, Nhà nước, diễn đàn của nhân dân”.

- Về cơ quan quản lý

Đối với hoạt động báo chí, một loại hình hoạt động mang tính tự do và sáng tạo, thì việc quản lý không thể quá cứng nhắc và can thiệp sâu vào chuyên môn. Thực tế vừa qua, các cơ quan quản lý báo chí không quản lý theo kiểu “bó hẹp”, hành chính... mà chủ yếu là định hướng cho báo chí, theo dõi giám sát hoạt động tuyên truyền của báo chí và xử lý vi phạm của cơ quan báo chí, người thủ trưởng cơ quan báo chí... Cơ quan chủ quản chỉ nên quản lý về mặt nhân sự, tổ chức, hoạt động chung của tờ báo, chứ không nên thể hiện sự “khống chế” về mặt nội dung, nghiệp vụ. Tránh những biểu hiện che giấu hoặc chỉ đạo cả nội dung thông tin của tờ báo, ví dụ như hạn chế đưa những nội dung “nhạy cảm”. Nếu chỉ đạo theo kiểu “cảm tính” thường dẫn đến việc tuyên truyền theo sự sắp đặt của cấp trên làm hạn chế đến sức đấu tranh, uy tín, sức ảnh hưởng của tờ báo.

Trước hết, cần tuyên truyền, nâng cao nhận thức về vị trí vai trò của giám sát quyền lực chính trị của báo chí; tăng cường hiệu quả thi hành của pháp luật, tạo điều kiện cho báo chí thực hiện vai trò giám sát, kiểm soát quyền lực.

Trong những năm qua, Đảng và Nhà nước luôn quan tâm và ban hành nhiều văn bản quy định cả về nhiệm vụ và quyền hạn của báo chí. Tuy nhiên, tình trạng vi phạm Luật Báo chí vẫn có xu hướng gia tăng, gây khó khăn cho quá trình tác nghiệp của các nhà báo, nhất là khi thực hiện tác phẩm báo chí đấu tranh chống tiêu cực. Dự án “Nghiên cứu truyền thông: các hành vi cản trở báo chí tác nghiệp” do Trung tâm Nghiên cứu truyền thông phát triển mới đây thực hiện, đã đưa ra kết quả 87,9% trong tổng số hơn 400 nhà báo tham gia điều tra xã hội học cho biết đã từng bị cản trở dưới nhiều hình thức, đa phần trong số họ là các nhà báo viết về các lĩnh vực tài nguyên, môi trường, đấu tranh chống tham nhũng, tiêu cực. Theo thống kê của Hội Nhà báo Việt Nam, trong 5 năm trở lại đây,

đã có khoảng 40 vụ nhà báo bị hành hung. Tuy nhiên, rất ít vụ được khởi tố, và tất các vụ bị khởi tố đều truy tố người hành hung các nhà báo theo Điều 104 (tội cố ý gây thương tích) hoặc các điều luật khác, mà không có một vụ việc nào được khởi tố theo Điều 257 (tội chống người thi hành công vụ).

Do vậy, các cấp lãnh đạo cần phải thường xuyên kiểm tra, đôn đốc xử lý nghiêm những hiện tượng vi phạm Luật Báo chí, bung bít thông tin, cản trở nhà báo hoạt động nghề nghiệp đúng pháp luật, nhằm tạo điều kiện thuận lợi cho báo chí phát huy hiệu quả giám sát và kiểm soát quyền lực chính trị.

- Về hệ thống báo chí:

Nâng cao chất lượng chuyên môn nghiệp vụ:

Trong bất kì hoàn cảnh nào báo chí cũng cần xác định được nhiệm vụ trọng tâm nhất của mình, đó là tuyên truyền và giám sát quyền lực chính trị. Vì vậy, mỗi cơ quan báo chí truyền thông cần thể hiện sự nhạy bén của mình trong công tác chuyên môn nghiệp vụ. Đối mới nội dung và hình thức làm cho sản phẩm báo chí thực sự trở nên hấp dẫn. Trang bị hệ thống cơ sở vật chất hiện đại, bộ máy tổ chức, nâng cao nghiệp vụ cho phóng viên, biên tập; đặc biệt trang bị kiến thức sâu rộng về các lĩnh vực kinh tế, văn hóa, chính trị, xã hội. Nhà báo phải luôn dũng cảm, dám thể hiện quyền giám sát của mình, quyền đấu tranh bảo vệ lẽ phải, dám xông pha đến những địa điểm nóng.

Trau dồi đạo đức nghề nghiệp:

Nhà báo phải làm chủ thể của hoạt động báo chí, luôn luôn tuân thủ đạo đức nghề nghiệp. Người làm báo như chiến sĩ trên mặt trận tư tưởng, văn hóa, phải thực hiện trách nhiệm xã hội và nghĩa vụ công dân trước Đảng, Nhà nước và nhân dân, phải luôn trau dồi đạo đức nghề nghiệp, có kiến thức rộng, giỏi nghiệp vụ và phải có cái tâm trong sáng, tầm nhìn xa.

Đối với thủ trưởng cơ quan báo chí:

Người đứng đầu cơ quan báo chí là tổng biên tập (đối với báo in và báo điện tử), là tổng giám đốc hoặc giám đốc (đối với báo nói, báo hình) là người chịu trách nhiệm trước cơ quan chủ quản báo chí, trước pháp luật về mọi hoạt động của cơ quan báo chí trong phạm vi quyền hạn của mình. Người đứng đầu cơ quan báo chí phải là người biết xây dựng và tổ chức, là chỗ dựa vững chắc về nghiệp vụ chính trị cho các nhà báo, phải biết chỉ đạo, thực hiện đúng tôn chỉ mục đích quy định được ghi trong giấy phép, phải biết quản lí nhân sự, tổ chức đào tạo bồi dưỡng phóng viên, biên tập. Người đứng đầu phải công tâm, có bản lĩnh đạo đức nghề nghiệp, hiểu biết xã hội, nắm đúng luật, có tầm nhìn vững vàng về chính trị, có tính định hướng cao, có tài và có tâm để lãnh đạo cơ quan thực sự là công cụ giám sát quyền lực chính trị sắc bén.

Hội nghề nghiệp:

Là tổ chức chính trị xã hội - nghề nghiệp của những người làm báo. Hội nhà báo Việt Nam có nhiệm vụ tổ chức các hoạt động nghiệp vụ nhằm hỗ trợ, giúp đỡ các cơ quan báo chí, những người làm báo nâng cao trình độ chuyên môn. Phát động các cuộc thi, xét giải thưởng cho các tác phẩm báo chí tốt nhất là trong cuộc đấu tranh chống tiêu cực tham ô, lãng phí, giám sát quyền lực chính trị.

- Các đối tượng khác trong xã hội

Để báo chí thực hiện được chức năng định hướng dư luận và tham gia giám sát hệ thống chính trị, vai trò của quần chúng nhân dân và các tổ chức, các cá nhân khác trong xã hội đóng vai trò quan trọng. Những đối tượng này cần phải nắm vững luật như Luật Báo chí, Luật Phòng, chống tham nhũng,... và các quy định khác có liên quan để tạo điều kiện, hỗ trợ cho hoạt động tác nghiệp của nhà báo. Có không ít trường hợp do người dân không hiểu pháp luật nên đã cố tình gây cản trở nhà báo hoạt động,

thậm chí đe dọa, uy hiếp, giam giữ, tịch thu phương tiện hành nghề của nhà báo. Chỉ khi nào mọi tầng lớp nhân dân và các tổ chức trong xã hội thực sự đồng tình ủng hộ báo chí nói chung và các nhà báo nói riêng thì chất lượng hiệu quả và tuyên truyền, giám sát quyền lực chính trị của báo chí mới được đảm bảo.

Mỗi công dân cũng cần trở thành một “nhà báo” hoặc một người cung cấp thông tin khi cần. Bởi chính những người dân là nguồn cung cấp thông tin cho báo chí. Do vậy, trách nhiệm của những người dân là rất cao trong việc cung cấp thông tin. Bởi những nguồn cung cấp thông tin cho báo chí nếu chính xác, minh bạch thì hiệu quả sẽ cao và ngược lại nếu nguồn thông tin không chính xác, thiếu tin cậy, thiếu kiểm chứng thì sẽ hết sức nguy hại, ảnh hưởng lớn đến tuyên truyền và giám sát của báo chí.

Do vậy, việc tuyên truyền sự hiểu biết về pháp luật và các quy định của nhà nước liên quan đến lĩnh vực báo chí và hoạt động của nhà báo cho mọi công dân trong xã hội, trước hết đó là trách nhiệm của chính các cơ quan báo chí, các tổ chức xã hội, các cơ quan tuyên truyền từ trung ương đến địa phương. Điều đó, góp phần quan trọng trong việc hỗ trợ báo chí làm tốt chức năng thông tin, tuyên truyền, định hướng dư luận và quan trọng nhất đó là thay mặt người dân giám sát quyền lực chính trị để đảm bảo quyền tự do dân chủ, tự do thông tin, đảm bảo quyền tự do báo chí, quyền tự do ngôn luận trên báo chí của công dân theo luật pháp quy định.

5. Kết luận

Báo chí là nhân tố, là phương tiện có sức mạnh đặc biệt to lớn trong việc định hướng nhận thức, hình thành dư luận xã hội. Báo chí là

một lực lượng rất quan trọng góp phần nâng cao hiệu quả của phân biện xã hội, trong tiến trình xây dựng, phát triển và bảo vệ Tổ quốc. Tuy nhiên, trong quá trình hội nhập quốc tế sâu rộng hiện nay, mỗi thông tin trên báo chí đều có thể ảnh hưởng trực tiếp, hoặc gián tiếp đến vị thế của một quốc gia, dân tộc. Do vậy, mọi sự giám sát quyền lực trên báo chí phải xuất phát từ cái tâm trong sáng của nhà báo vì lợi ích của quốc gia, dân tộc vì lợi ích chính đáng của nhân dân, nhằm tạo nên sự đồng thuận cao trong xã hội. Báo chí phải trở thành kênh thông tin hữu ích giúp Đảng, Nhà nước, Chính phủ lãnh đạo, điều hành và quản lý tốt hơn mọi lĩnh vực trong cuộc sống, lấy mục tiêu độc lập dân tộc, gắn liền với chủ nghĩa xã hội và “Dân giàu, nước mạnh, xã hội dân chủ, công bằng, văn minh” làm phương châm hành động.

Tài liệu tham khảo

- [1] Đào Trí Úc (2009), *Cơ chế giám sát của nhân dân đối với hoạt động của bộ máy Đảng và Nhà nước – Một số vấn đề lý luận thực tiễn*, Nxb Chính trị Quốc gia Hà Nội
- [2] Mác, Ăng-ghen: Toàn tập. (1995), tập 4, Nxb Chính trị Quốc gia (Sự thật)
- [3] Bùi Văn Bồng (2012), “*Phát huy vai trò tiên phong, tính chiến đấu của báo chí*”, Tạp chí Xây dựng Đảng
- [4] Đảng Cộng Sản Việt Nam (2016), *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội
- [5] Đảng Cộng Sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội
- [6] Dương Xuân Sơn (2015), *Giáo trình Lý luận Báo chí Truyền thông*, Nxb Giáo dục Việt Nam, Hà Nội, Tr.46.
- [7] V.I.Lênin (1986), *Toàn tập* Tập 7, Nxb Sự thật, Hà Nội.
- [8] Luật Báo chí (2016), Nxb Chính trị Quốc gia